

הרשות הפלסטינית, תנועת ה-BDS ודה-לגיטימציה

לירן אופק

בדצמבר 2013 הצהיר מחמוד עבאס, יושב ראש הרשות הפלסטינית, כי אינו תומך בחרם על מדינת ישראל.¹ שנתיים לאחר מכן הצהיר עבאס בנאום שנשא בבית הנבחרים באתונה כי הוא מעוניין בהסדר שיחבר בין הרשות למדינת ישראל במקום בגדר שתפריד בין שני העמים.² למרות ההצהרות האלה, שמהן משתמע כי הרשות הפלסטינית אינה שותפה לכיווני הפעולה של תנועת ה-BDS, התנהלותה בפועל תואמת, לפחות חלקית, את אסטרטגיית החרמות על ישראל הן בשימוש ברטוריקה של דה-לגיטימציה והן בקריאה להחרמת מוצרים. כך, למשל, ראמי חמדאללה, ראש הממשלה הפלסטיני, חתם בשלהי מרס 2016 על החלטת ממשלה האוסרת לייבא לשווקים הפלסטיניים מוצרים של חמש חברות ישראליות: תנובה, שטראוס, טרה, זוגלובק ויפאורה-תבורי.³ החלטות קודמות של הממשלה הפלסטינית תמכו גם הן בחרם על מוצרים ישראליים. במאמר הזה נבחן השימוש שעושה הרשות הפלסטינית בחרם מוצרים ובדה-לגיטימציה, מוסברות הסיבות שהובילו את הרשות לנקוט את האמצעים האלה מאז 2014, ומוצגות דרכי פעולה שעשויות לסייע לישראל להתמודד עם המדיניות הזאת של הפלסטינים.

החרם ושיח הדה-לגיטימציה של הרשות

מאז 2014 תומך הוועד המרכזי של אש"ף בעקביות בהרחבתה של פעילות החרם נגד ישראל בכלל ונגד ההתנחלויות בפרט. בהחלטת הוועד המרכזי בעניין הזה משנת 2015 נאמר שהחרם הוא מרכיב בהתנגדות העממית, והודגש שיש לתמוך בקמפיין ה-BDS.⁴ גם איש הפת"ח מוחמד אל-עאלול, ראש הוועדה הלאומית העליונה למאבק בצעדי ישראל,⁵ טען כי חרם מוצרים הוא תגובה "למצור הכלכלי והכספי" שמטילה ישראל על הרשות.⁶ עם זאת, ממצאים של סקרי דעת קהל שונים מצביעים על פער ניכר (של 35%) בין שיעור התמיכה ברעיון החרם לבין יישומו בפועל בקרב הציבור הפלסטיני. הפער נובע בראש ובראשונה מחוסר האמון של הפלסטינים במוצרים שמייצרת התעשייה

שלהם ומהיעדר מוצרים חלופיים בשוק המקומי.⁷ מהנתונים האלה עולה כי קיים ספק בנוגע לכוונתו של הציבור הפלסטיני להתמיד בחרם על המוצרים הישראליים. ואכן ממחקר פלסטיני שפורסם בנובמבר 2015 עולה כי החרם הפלסטיני פגע רק בכ-1% בלבד מהסחר של ישראל עם שטחי הרשות.⁸

מאז 2015 משלב עבאס בנאומיו רטוריקה המאפיינת את שיח הדה-לגיטימציה. הוא מגנה את ישראל, ובדומה למסרים של תנועת ה-BDS הוא טוען שהיא מדינה "קולוניאליסטית", המקיימת מפעל התנחלויות המנוגד לחוק הבינלאומי ושבונה גדר הפרדה "גזענית". הוא מאשים את ישראל בהפרה של ההסכמים שעליהם חתמה ובמתן סיוע למעשי אלימות של קיצונים דתיים נגד המקומות הקדושים לאסלאם ולנצרות. עבאס גם מאשים את ישראל ברצח מפגינים פלסטינים לא אלימים ואף בהוצאות להורג של ילדים בדם קר.⁹ ישראל, כפי שמצטיירת בנאומיו, היא מדינה לא לגיטימית ובלתי מוסרית שמפירה בעקביות את הנורמות הבסיסיות, את עקרונות המשפט הבינלאומי ואת ההסכמים שעליהם חתמה. משום כך "נאלץ" עבאס לאיים בביטול ההסכמים שנחתמו בין הרשות הפלסטינית לישראל. מנגד מדגיש עבאס שהרשות היא גורם לגיטימי ומוסרי, שמכבד את הנורמות ואת העקרונות של המשפט הבינלאומי ושנהנה מתמיכה בינלאומית נרחבת בהיותו המייצג של זכויות הפלסטינים. בנאומיו גם מאשים עבאס את ישראל בדרדור המחלוקת המדינית עד כדי סכסוך אלים ואף דורש מהקהילה הבינלאומית לפעול נגד ישראל במגוון דרכים כדי לאלצה לשנות את מדיניותה הלא-לגיטימית.

החלטות הממשלה הפלסטינית ונאומיו של עבאס תואמים את המסרים של תנועת ה-BDS, והרשות אף מאפשרת לתנועה לפעול משטחה. אולם היא אינה שותפה לתפיסת עולמה: הרשות מכירה בזכות קיומה של מדינת ישראל ומוכנה להגיע עימה לפשרות במסגרת תהליך מדיני.¹⁰ ניתן גם לטעון שהיחסים בין הרשות הפלסטינית לתנועה הם מתוחים, ועומאר אל-ברגותי, אחד המובילים של קמפיין ה-BDS, אף מכנה את הרשות "קבלן משנה של ישראל".¹¹ עם זאת, הרשות הפלסטינית רואה בתנועת החרם כלי להפעלת לחצים על ישראל מחד ולהפחתת לחצים מבית מאידך. משום כך ניתן לטעון שהמוסדות הפלסטיניים אימצו את מסרי התנועה ואת שיטות הפעולה שלה ויצרו מסלול מקביל העושה שימוש בקידום חרם על מוצרים וברטוריקה של דה-לגיטימציה לטובת האינטרסים שלהם ולא של תנועת החרם.

אכזבה מהתהליך המדיני וביקורת מבית

עבאס ובכירים פלסטינים נוספים חוזרים ואומרים שהם מעוניינים בהסדר עם ישראל בהתאם לעיקרון של שתי מדינות, אך באותה העת הם מטילים ספק באפשרות שהתהליך המדיני יוביל להקמת מדינה פלסטינית.¹² התחושה הזאת ניכרת גם ברחוב הפלסטיני:

מסקר דעת קהל שערך "המרכז הפלסטיני למחקרי מדיניות ולסקרים" בראשות חליל שקאקי במרס 2016 עולה ש-74% מתושבי הרשות לא מאמינים שתוקם מדינה פלסטינית לצד ישראל בחמש השנים הקרובות.¹³ נוכח המציאות הזאת טוענים רבים בציבור ובקרב מובילי הדעה הפלסטינים כי המחויבות להמשך המשא ומתן להסדר מדיני משמרת מציאות בלתי נסבלת בזירה הפלסטינית המאופיינת, בין היתר, בקיטוב פוליטי ואידיאולוגי חריף בין התנועות הפלסטיניות, ובמיוחד בשסע חריף בין הפת"ח והנהגת הרשות בגדה המערבית לבין החמאס ברצועת עזה, ובהיעדר מוסדות מייצגים.¹⁴ האכזבה מהמשך התהליך המדיני מתבטאת בראש ובראשונה בביקורת חריפה על מחמוד עבאס: כשני שלישים מהציבור הפלסטיני קוראים להתפטרותו. הם מאשימים אותו בכך שהוא אינו מעוניין לוותר על הסכם אוסלו ואינו מוכן להפסיק את התיאום הביטחוני עם ישראל. עבאס נתון לביקורת ישירה של חברי פת"ח ואש"ף בגלל מחויבותו להסכם, שנחשב ל"בגידה" בעקרונות הפלסטיניים.¹⁵ הביקורת על המחויבות להסדר עם ישראל גם הניעה קבוצות חשיבה ומכוני מחקר פלסטיניים לגבש מתווים מדיניים אחרים, ובהם הגישה המכונה "נקודת המפנה".

על פי הגישה הזאת, יש לשנות את השיח הפלסטיני משיח על תהליך מדיני ועל בניית מוסדות לאומיים לשיח על שחרור לאומי ועל השגת זכויות. המצדדים בגישה הזאת טוענים כי השיח על התהליך המדיני להשגת הסדר ועל הקמת מוסדות הוא מוטעה משתי סיבות:

1. הרשות נמצאת תחת כיבוש ולכן אין שוויון בין הצדדים למשא ומתן.
2. הכיבוש מונע את קיומה בפועל של מדינה פלסטינית, ולכן אין טעם לדון על בניית מוסדות.

במציאות כזאת – טוענים המתנגדים לדבקות בהסכמי אוסלו ובמסלול המדיני – צריך השיח הפלסטיני לחזור לשורשיו ולעסוק קודם כול בשחרור לאומי. לשם כך יש להתמקד בהגשמת המטרות הבאות של כלל הפלסטינים באשר הם: זכות ההגדרה העצמית, סיום הכיבוש ומפעל ההתנחלויות, שיבת הפליטים לבתיהם ושוויון זכויות מלא לערביי ישראל.¹⁶ כדי להשיג את המטרות האלה מציעים תומכי הקו הזה לקדם מאבק לא אלים בעל כמה רכיבים, ובהם: ייזום חרמות בכל הרמות – המקומית, האזורית והבינלאומית, ייזום סנקציות לבידודה של ישראל ופנייה למוסדות בינלאומיים כדי שיעמידו לדין מקבלי החלטות וגורמים רשמיים בישראל על פגיעה בזכויות הפלסטיניות.¹⁷ במילים אחרות, לפי הגישה הזאת יש ללחוץ על ישראל לשנות את מדיניותה באמצעות בנאום המאבק על הזכויות הפלסטיניות. כך, לדעת יוזמי הגישה ותומכיה, ניתן יהיה לסייע למאבק הפלסטיני הן בשיפור עמדות טקטי לקראת סבבי שיחות עתידיים והן בהשגת שינוי ארוך טווח במאזן העוצמה מול ישראל.¹⁸

הגישה של "נקודת המפנה" אינה מדיניות רשמית ואינה מחייבת את עבאס או את שותפיו בהנהגה הפלסטינית. אולם אימוץ השיח שלה מעניק להם כמה יתרונות. ראשית, המוקד של הגישה הזאת, בדומה למוקד של קמפיין ה-BDS, הוא הגשמת הזכויות הפלסטיניות בכללותן ולא השגת הסדר על בסיס העיקרון של שתי מדינות.¹⁹ שנית, אימוץ רטוריקה שזונחת הסדר מדיני, ובמיוחד הסדר על בסיס הסכמי אוסלו, עשוי ליצור לעבאס דימוי של מנהיג שמחובר לדעה הרווחת בציבור הפלסטיני. ממשאלים עולה ששני שלישים מהרחוב הפלסטיני (בדומה לשיעור התמיכה בהתפטרות עבאס) מעוניינים לוותר כיום על הסכמי אוסלו, ושיעור דומה תומך בביטול התיאום הביטחוני עם ישראל – גם במחיר של תגובה ישראלית תקיפה על כך, כמו הפסקת פעילותה של המשטרה הפלסטינית בשטח B, הפסקת הנפקתם של דרכונים ושל אשרות נסיעה ואף הטלת סנקציות על הגדה המערבית בדומה לאלה המוטלות על רצועת עזה.²⁰

תמיכה בחרם ורטוריקה של דה-לגיטימציה גם יכולות לאפשר לעבאס להזים את הביקורת שמותחים עליו עומאר אל-ברגותי ומובילי קמפיין ה-BDS בשטחי הרשות. מדובר בגורמים שיכולים להיחשב לאלטרנטיבה פוליטית לשלטונו. אימוץ מסר של זניחת ההסדר המדיני ושל הגשמת זכויות יכול להצביע על כך שהרשות הפלסטינית, למרות מצבה, היא היחידה שיכולה לייצג את הפלסטינים באשר הם, וכי רק בהנהגתה בכוחם לקדם אסטרטגיית מאבק המבוססת על עקרונות של אחדות לאומית, של מהפכנות, של דמוקרטיה ושל ייצוגיות.²¹ רטוריקה של דה-לגיטימציה ושל חרמות היא דרך פעולה שקל, יחסית, לאמצה.²² אולם השימוש בתיוגים פוליטיים שליליים כמו "קולוניאליזם", "גזענות" ו"אפרטהייד" ואפילו האיום לסגת מהסכמי אוסלו אינם משנים את יחסי הכוחות בפועל מול ישראל, ולכן הרשות אינה נאלצת לשלם מחיר בלתי נסבל על דרך הפעולה הזאת.

הציבור הפלסטיני תומך בנקיטת צעדים תקיפים נגד ישראל, כמו ביטול הסכמים, חיזוק המערכה המשפטית נגדה, הצטרפות למוסדות בינלאומיים ואף חידוש האלימות. עבאס מודע לתביעות הציבור, אבל הוא אינו מוכן להיענות להן במלואן משום שהשלכותיהן עלולות להיות בלתי נסבלות בעבורו. מימוש מלא של תביעות הציבור – ביטול הסכמים קיימים והליכה לצעדים חד-צדדיים תקיפים – עלול לעורר ספק בנוגע לזכות קיומה של הרשות בהתאם להסכמי אוסלו; עלול להחליש את מנגנוני הביטחון הפלסטיניים, שתלויים בכספים בינלאומיים שזורמים לרשות מאז הקמתה, ומבטל כמעט כל אפשרות להביא להקמת מדינה פלסטינית באמצעות משא ומתן. מימוש התביעות האלה אף עלול להוביל לקריסת הרשות הפלסטינית ולפירוקה. רטוריקה של דה-לגיטימציה וקידום חרמות ברמה המקומית בלבד עשויים אפוא להרגיע, ולו במעט, את דעת הקהל מבית, וזאת בלי לנקוט אמצעים של ממש – כמו ביטול התיאום הביטחוני וביטול הסכמים – שיפגעו בהכרח ברשות ובמעמדה. אולם אם

יתברר שהאמצעים החלקיים האלה אינם אפקטיביים, עלול להתרחב פער הציפיות בין הנהגת הרשות לבין הרחוב הפלסטיני, הביקורת נגד עבאס עלולה להחריף, והסכסוך בין ישראל לרשות הפלסטינית עלול להחריף.

כיווני ההתמודדות של ישראל

חלק מההתמודדות של ישראל עם הרטוריקה של דה-לגיטימציה ועם ייזום חרמות צריך להתמקד בדרכי פעולה שננקטות כבר בעת הנוכחית: שמירה ככל הניתן על יציבות – בכל ההיבטים – בשטחי הרשות הפלסטינית לצד פעילות נקודתית להפרכת טענות שקריות שמיועדות לקדם את דה-לגיטימציה של ישראל. השמירה על היציבות נשענת בראש ובראשונה על שימורם של ערוצי הדיאלוג ושל התיאום הביטחוני והכלכלי עם ההנהגה הפלסטינית ועם גורמים נוספים ברשות. הערוצים האלה הם מנגנון מאורגן, מוסכם ומקובל על הצדדים לניהול המצב הקיים. הם אמצעי נוח להעברת מסרים, להכרת הפערים ואף לפתרון בעיות נקודתיות. פעילותם אף עשויה להפחית את הסבירות שמישהו מבין הצדדים יקצין את מדיניותו – מה שיגביר את המתיחות בין הצדדים. כאמור, דרך הפעולה הנוספת היא מאמץ יזום להפריך טענות שקריות שמטרתן היא ליצור לישראל דימוי של מדינה לא-לגיטימית. מטרתו של המאמץ הזה היא לגרום לקהלים בינלאומיים, וגם לפלסטינים, להטיל ספק בטענות המועלות נגד ישראל. את הטענות נגד ישראל ניתן להפריך, בין היתר, באמצעות שימוש בסקרי דעת קהל ובניתוחים המתפרסמים ברשות הפלסטינית.

ישראל שומרת גם על ערוצי הידברות לא מדיניים עם הפלסטינים. כך, למשל, מתקיים דיאלוג כלכלי בין שר האוצר משה כחלון לבין שר האוצר הפלסטיני, שוכרי בשארה, על חבילת הטבות ותמריצים לחיזוק הכלכלה הפלסטינית ולשיפור חיי הפלסטינים. זאת על סמך ההנחה התיאורטית שלפיה שיפור כלכלי יפחית את הסבירות להסלמה בין הצדדים.²³ צה"ל מעוניין בקיומו של הדיאלוג הזה, ולכן גם בעיתות מתיחות הוא תומך בהמשך ההסדר שלפיו 120 אלף פלסטינים מקבלים היתרי תעסוקה בישראל ובאזורי התעשייה שבהתנחלויות.²⁴

הפרכת טענות שקריות היא פעילות מבוזרת שאותה מקיימים בדרך כלל גופים לא-ממשלתיים ובהם גם מכוני מחקר. כאמור, אחת הדרכים להפריך רטוריקה של דה-לגיטימציה וטענות שקריות של ההנהגה הפלסטינית היא שימוש בסקרים ובמחקרים פלסטיניים שמהם עולה תמונה ששונה מזו שעולה בנאומיו של עבאס. כך, למשל, פירסם מכון הסקרים הפלסטיני אווראד בדצמבר 2015 סקר שממנו עולה כי רק אחוזים מעטים מהנשאלים בגדה היו עדים להרס בתים על ידי צה"ל. 85% מהנשאלים בגדה דיווחו שמעולם לא נתקלו בחיילים שפוגעים ברכוש פלסטיני, ו-90% מהנשאלים במזרח ירושלים דיווחו שמעולם לא נתקלו באלימות פיזית של כוחות

צה"ל.²⁵ הנתונים האלה סותרים את דבריו של עבאס שטוען כי צה"ל פוגע בפלסטינים באופן שרירותי ומוגזם.

כשמשתמשים במקורות מידע כאלה כדי להפריך טענות שקריות יש להביא בחשבון את המגבלות של אותם המקורות, כמו מידת מהימנותם של סקרי דעת הקהל הפלסטיניים. מגבלות נוספות עלולות להיות עמדותיהם הפוליטיות של מחברי המחקרים הפלסטיניים ומידת האובייקטיביות של הגופים הלא־הממשלתיים בישראל שחוקרים את הרשות הפלסטינית כדי לסייע למדינה להפריך את טענות הפלסטינים. יש לציין שהקמת מערך להפרכת טענות היא אתגר תוכני, ארגוני, ניהולי ופוליטי לא פשוט. במסגרת האתגר הזה צריך, בין היתר, לתאם בין גופים לא־מדיניים, לשתף איתם פעולה ולעיתים אף להנחות אותם.

עם זאת, האמצעים שהוזכרו לעיל להפרכת טענות שקריות לא משנים את האווירה הנוכחית, שבה שני הצדדים לסכסוך רואים בו משחק סכום אפס. לכן נוסף על האמצעים שישראל כבר מפעילה כדאי לחשוב באופן מעמיק על מתווים אפשריים לשינוי המצב הקיים באופן שרצוי לשני הצדדים. לשם כך יש להכיר את הפערים שקיימים כיום בעמדות של שני הצדדים, להבין מדוע שני הצדדים הפרו את ההסכמים שעליהם חתמו במהלך השנים, לנסות להגדיר תחומים מרכזיים שבהם ניתן לבסס פתרון או פתרונות אפשריים ולתאר את מציאות החיים שעשויה להיווצר בעקבות אימוצו של כל אחד מהפתרונות. רק בחינה מחדש של התהליך המדיני הישראלי־פלסטיני בראייה היסטורית ושל הפתרונות שעוצבו במהלכו עשויה ברבות הימים לסייע בעיצוב מנגנונים אפשריים לפתרונות עתידיים. המנגנונים האלה יצטרכו לכלול, בין היתר, רכיבים שיפחיתו את התמריץ של הפלסטינים ליזום חרמות בגלל מדיניות ישראל ולהשתמש ברטוריקה של דה־לגיטימציה נגד מדינת ישראל.

הערות

1. בן־דרור ימיני ואסף גבור, "אבו מאזן הפתיע: 'אנחנו לא תומכים בחרם על ישראל'", *NRG*, 19 בדצמבר 2013, <http://goo.gl/ud4DOA>
2. מחמוד עבאס, **דברי הנשיא מול הפרלמנט היווני**, אתר יושב ראש הרשות הפלסטינית, 22 בדצמבר 2015 (בערבית), <http://goo.gl/H3fPZK>
3. **החלטת ממשלה מספר 17/95/03 לשנת 2016: מניעת הכנסת סחורות מחמש חברות ישראליות לשוק הפלסטיני**, הממשלה הפלסטינית, 22 במרס 2016 (בערבית), <http://goo.gl/wnVAIC>
4. **הכינוס ה-27 של הוועד המרכזי הפלסטיני: כינוס העמידה האיתנה וההתנגדות העממית**, רמאללה, מרס 2015 (בערבית), <http://goo.gl/eHajR>
5. את הגוף הזה הקימה, כנראה, הרשות הפלסטינית והוא עוסק, בין היתר, בקידום חרם על מוצרים ישראלים בשטחים הפלסטיניים.
6. "קמפיין חדש להחרמת מוצרים ישראלים בגדה המערבית", *I24News*, 24 בפברואר 2015 (בערבית), <http://bit.ly/IVB0sQk>
7. מסקר שערכה אוניברסיטת א־נא'אח בנובמבר 2015 עולה כי בעוד 84% תומכים בהחרמת מוצרים

- מישראל, רק 49% קונים סחורה פלסטינית. 36% קונים סחורה ישראלית ופלסטינית. ראו: **תוצאות סקר דעת קהל פלסטינית מספר 51**, מרכז סקרי דעת קהל וסטטיסטיקה, אוניברסיטת אג'אח, שכם, נובמבר 2015 (בערבית), <http://goo.gl/Sp1luy>
8. אשרף באדר, **תנועת החרם העולמי, ה-BDS, בין הערכת-יתר להערכת-חסר**, מבוא למדיניות כללית ולחשיבה אסטרטגית, מסאראת, המרכז הפלסטיני למחקרי מדיניות ולמחקרים אסטרטגיים, רמאללה, נובמבר 2015, עמודים 61-83 (בערבית), <http://goo.gl/GVLJty>
9. מחמוד עבאס, **דבר הנשיא מול מועצת זכויות האדם בז'נווה**, אתר יושב ראש הרשות הפלסטינית, 28 באוקטובר 2015; מחמוד עבאס, **דבר הנשיא לעם הפלסטיני**, אתר יושב ראש הרשות הפלסטינית, 14 באוקטובר 2015; מחמוד עבאס, **דבר הנשיא בפגישה עם נציגי תקשורת ערביים מישראל**, אתר יושב ראש הרשות הפלסטינית, 8 בפברואר 2016; מחמוד עבאס, **דבר הנשיא בכינוס החירום החמישי של הארגון לשיתוף פעולה אסלאמי**, אתר יושב ראש הרשות הפלסטינית, 7 במרס 2016. את הנאומים האלה של עבאס ניתן לקרוא באתר <http://goo.gl/H3fPZK>
10. "השוואה בין עמדות הרשות הפלסטינית ופתח לבין תפיסת העולם של קמפיין BDS", **מקומם של הפלסטינים בקמפיין BDS**, מרכז המידע למודיעין ולטרור על שם אלוף מאיר עמית, 29 ביולי 2015, רמת-השרון, עמודים 31-32, <http://goo.gl/uhCbOu>
11. Gillian Slovo, "An Interview with Omar Barghouti", *Wasafiri*, Vol. 29, No. 4, December 2014, pp. 36-41, <http://goo.gl/GCJjMC>
12. בינואר 2014 אמר סאيب עריקאט: "אנחנו לא מתנגדים לפתרון של שתי מדינות או לתהליך המדיני. אנחנו נשיג את זכויותינו". וכך התבטא נביל שעת באוקטובר 2015: "אנחנו תמיד מוכנים לשוב ולהשתתף בתהליך המדיני, אבל ההשתתפות הזאת צריכה להיות על בסיס תנאים שישראל וארה"ב לא יקבלו". ראו (בערבית): סאيب עריקאט, **מציאות המשא ומתן ועתידו**, הכנס השנתי השלישי: אסטרטגיות התנגדות, מסאראת, המרכז הפלסטיני למחקרי מדיניות ולמחקרים אסטרטגיים, רמאללה, אוקטובר 2014, עמודים 109-114, <http://goo.gl/MP4WyS>; נביל שעת, **הבנאום וההליכה למדינות ערב: יסוד באסטרטגיה הפלסטינית החדשה**, הסוגיה הפלסטינית והממד הבינלאומי: הזדמנויות ודרישות אסטרטגיות, מסאראת, המרכז הפלסטיני למחקרי מדיניות ולמחקרים אסטרטגיים, רמאללה, אוקטובר 2015, עמודים 151-154, <http://goo.gl/EWmi7Y>
13. Khalil Shikaki, *Palestinian Public Poll No (59)*, Palestinian Center for Policy and Survey, Ramallah, March 2016, <http://goo.gl/K2LPo9>
14. **מסמך האחדות הלאומית, טיוטת הצעה**, מסאראת, המרכז הפלסטיני למחקרי מדיניות ולמחקרים אסטרטגיים, פברואר 2016, עמוד 2, (בערבית), <http://goo.gl/XyWSQF>
15. בנאום שנשא עבאס בכינוס ה-27 של הוועד המרכזי של אש"ף הוא אמר, בין היתר: "אנחנו נמצאים פה בשל הסכם אוסלו, אבל הוא [נחשב ל-] 'בגידה'. הקמנו את הרשות בשם אוסלו ה'בוגדני', ונהיה מדינה [בזכות ה-] 'בגידה'". לשמיעת הנאום (בערבית) שנישא במרס 2015 ראו: <http://goo.gl/ttflvy>
16. **תנאי ההצלחה במסלול של מפנה אסטרטגי**, נקודת מפנה: הגדרה מחדש של הפרויקט הלאומי וביניית אסטרטגיה להשגת מטרותיו, מסאראת, המרכז הפלסטיני למחקרי מדיניות ולמחקרים אסטרטגיים, רמאללה, דצמבר 2014, עמודים 31-32, <http://goo.gl/wVKXKs>
17. **שם**, עמודים 89-90.
18. האני אל-מסרי, **דברים מאת ועדת ההכנה לכנס**, הסוגיה הפלסטינית והממד הבינלאומי: הזדמנויות ודרישות אסטרטגיות, מסאראת, המרכז הפלסטיני למחקרי מדיניות ולמחקרים אסטרטגיים, רמאללה, אוקטובר 2015, עמודים 9-12 (בערבית), <http://goo.gl/EWmi7Y>
19. Amal Ahmad, "Reflections on Palestinian Strategy", *al-Shabaka*, February 2016, <http://goo.gl/1G7f6U>
20. חליל שקאקי, **תוצאות סקר דעת קהל מספר 58**, המרכז הפלסטיני למחקרי מדיניות ולסקרים, רמאללה, דצמבר 2015, עמודים 3-4 (בערבית), <http://goo.gl/o5TuFp>

21. עומאר אל-ברגותי, "תנועת החרם על ישראל, ה-BDS", **כתב העת למחקרים פלסטיניים**, גיליון 25, מספר 99, המכון למחקרים פלסטיניים, רמאללה, קיץ 2014, עמודים 20-28 (בערבית), <http://goo.gl/PZFBVE>
22. Neta Oren, Daniel Bar-Tal, "The Detrimental Dynamics of Delegitimization in Intractable Conflicts: The Israeli-Palestinian Case", *International Journal of Intercultural Relations*, Vol. 31, No. 1, January 2007, pp. 111-126, <http://goo.gl/PO7DWQ>
23. ניצן פלדמן, "שלום כלכלי: תיאוריה מול מציאות", **עדכן אסטרטגי**, כרך 12, גיליון 3, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל-אביב, נובמבר 2009, עמודים 17-24, <http://goo.gl/pZGMm0>
24. בן כספית, "השלום הכלכלי של משה כחלון", **אל-מוניטור**, 22 בפברואר 2016, <http://goo.gl/66DAeJ>
25. **הצעירים הפלסטיניים וההתקוממות הציבורית: סקר דעת קהל באמצעות האינטרנט בקרב הצעירים הפלסטינים (בני 16-35)**, אווראד, מרכז העולם הערבי למחקר ולפיתוח, רמאללה, דצמבר 2015 (בערבית), <http://goo.gl/8pMvZM>